

TILSHUNOSLIK VA CHET TILLARNI O‘QITISHDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Adxamov Iqrorbek O‘tkirbek o‘g‘li

O‘zDJTU, Xorijiy til va adabiyoti ingliz tili 2-fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: Xayrullayeva Dilorom Sayfutdinovna

Katta o‘qituvchi, O‘zDJTU

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tillarni o‘qitish jarayonida zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Raqamli vositalarning ta‘lim jarayonidagi o‘rni, o‘quvchilarning bilim olish faolligiga ta‘siri, interaktiv yondashuvlar bilan uyg‘unlashuvi hamda multimedia va onlayn platformalarning samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarning afzalliklari bilan bir qatorda, ularni qo‘llashda uchraydigan ayrim muammolar ham ilmiy nuqtai nazardan ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli vositalar ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish va motivatsiyasini kuchaytirishda muhim vosita hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, chet tillarni o‘qitish, interaktiv ta‘lim, multimedia, onlayn platformalar, aralash ta‘lim, teskari sinf, gamifikatsiya, ta‘lim samaradorligi

Kirish. Bugungi globallashtirish sharoitida chet tillarini egallash har bir shaxsning akademik, kasbiy va madaniy rivojlanishida muhim omillardan biriga aylandi. Xalqaro aloqalarning kengayishi, ilmiy axborot almashinuvining jadallashtirish va raqobatbardosh mutaxassisga bo‘lgan ehtiyoj chet tillarni samarali o‘qitish masalasini yanada dolzarb qilib qo‘ymoqda. Shu nuqtai nazardan, ta‘lim jarayoniga zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish nafaqat metodik yangilik, balki didaktik zarurat sifatida namoyon bo‘lmoqda [Richards & Rodgers, 2014, p. xx].

So‘nggi yillarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta‘lim tizimiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatdi. Elektron resurslar, onlayn platformalar, mobil ilovalar, multimedia vositalari va interaktiv dasturlar yordamida chet tillarni o‘qitish jarayoni an‘anaviy shakldan ko‘ra ko‘proq moslashuvchan, individuallashtirilgan va o‘quvchi faolligiga yo‘naltirilgan tus oldi. Ayniqsa, bunday vositalar o‘quvchilarning mustaqil ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish, o‘rganishga qiziqishini oshirish va o‘zlashtirish jarayonini jadallashtirishda muhim o‘rin tutadi [Harmer, 2007].

Shu bois mazkur maqolaning asosiy maqsadi chet tillarni o‘qitishda zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-metodik asoslarini yoritish, ularning afzalliklarini, imkoniyatlarini va ayrim cheklolarini tahlil qilishdan iboratdir.

Tadqiqot metodlari. Mazkur maqolada nazariy tahlil, qiyosiy yondashuv, ilmiy-metodik manbalarni umimlashtirish va pedagogik talqin usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida chet tillarni o‘qitish metodikasi, raqamli pedagogika, kompyuter yordamida til o‘rgatish hamda aralash ta‘limga oid ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Ayniqsa, til ta‘limida zamonaviy metodlar va texnologik vositalarning o‘zaro integratsiyasi masalasi markaziy o‘ringa qo‘yildi [Chapelle, 2001].

Tahlil jarayonida quyidagi masalalarga alohida e‘tibor qaratildi:

- raqamli texnologiyalarning ta‘lim samaradorligiga ta‘siri;
- interaktiv o‘qitishning til o‘rganishdagi o‘rni;

- multimedia vositalarining didaktik ahamiyati;
- onlayn platformalarning nazorat va baholashdagi imkoniyatlari;
- raqamli ta'limni joriy etishdagi metodik va texnik muammolar.

Natijalar va tahlil. Raqamli texnologiyalarning ta'lim tizimidagi o'rni Zamonaviy ta'lim tizimida raqamli texnologiyalar o'quv jarayonini tashkil etishning muhim tarkibiy qismiga aylanib ulgurdi. Ular ta'lim jarayonini makon va vaqt bilan cheklab qo'ymaydi, aksincha, bilimni istalgan joyda va istalgan vaqtda o'zlashtirish imkonini yaratadi. Bu, ayniqsa, masofaviy va aralash ta'lim sharoitida juda katta ahamiyat kasb etadi [Sharma & Barrett, 2007].

An'anaviy dars jarayonida o'quvchi ko'proq tayyor ma'lumotni qabul qiluvchi subyekt sifatida ishtirok etsa, raqamli vositalar yordamida u faol ishtirokchiga aylanadi. Masalan, elektron resurslar, interaktiv mashqlar va o'quv platformalari orqali o'quvchi mustaqil ravishda topshiriq bajaradi, xatolarini tahlil qiladi va o'z bilimni mustahkamlaydi. Bu esa ta'limning subyekt-subyekt tamoyilini kuchaytiradi [Harmer, 2007].

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar ta'limni individuallashtirish imkonini ham beradi. Har bir o'quvchi o'z tayyorgarlik darajasi, sur'ati va ehtiyojiga mos topshiriqlarni bajarishi mumkin. Bu esa ayniqsa chet tilini o'rgatishda muhimdir, chunki til o'rganish jarayoni barcha o'quvchilarda bir xil tezlikda kechmaydi.

Til o'rganish, avvalo, muloqot va amaliy faoliyat jarayonidir. Shu bois, interaktiv yondashuv chet tillarni samarali o'qitishning asosiy shartlaridan biri hisoblanadi. Raqamli texnologiyalar aynan shu interaktiv muhitni yaratish uchun keng imkoniyatlar taqdim etadi. Turli testlar, o'yinlar, virtual mashqlar, tezkor javob tizimlari va simulyatsiyalar o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb qiladi [Chapelle, 2001].

Interaktiv yondashuvning eng muhim afzalliklaridan biri shundaki, u o'quvchiga zudlik bilan teskari aloqa olish imkonini beradi. O'quvchi javob bergach, tizim uning xatosini ko'rsatadi, to'g'ri variantni taklif etadi yoki tushuntirish beradi. Natijada o'rganish jarayoni kechiktirilgan nazorat emas, balki doimiy refleksiya asosida tashkil etiladi. Bu esa bilimni yanada chuqurroq o'zlashtirishga xizmat qiladi [Richards & Rodgers, 2014].

Interaktiv mashg'ulotlar, ayniqsa, so'z boyligini rivojlantirish, grammatik tuzilmalarni mustahkamlash, eshitib tushunish va o'qib anglash ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. O'quvchi o'zini faqat dars tinglovchisi sifatida emas, balki faol ishtirokchi sifatida his qiladi.

Onlayn platformalar va ularning imkoniyatlari. Bugungi kunda chet tilini o'rganishga mo'ljallangan ko'plab onlayn platformalar mavjud bo'lib, ular ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda keng qo'llanilmoqda. Bunday platformalarning asosiy ustunligi shundaki, ular o'quv materiallarini tizimli taqdim etadi, topshiriqlarni avtomatik tekshiradi va natijalarni monitoring qilish imkonini beradi [Sharma & Barrett, 2007].

Onlayn platformalar yordamida o'qituvchi o'quvchining faoliyatini bosqichma-bosqich kuzatib borishi, qaysi mavzular oson yoki qiyin o'zlashtirilayotganini aniqlashi mumkin. Bu esa differensial yondashuvni kuchaytiradi hamda individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish imkonini beradi. O'quvchi uchun esa bu platformalar mustaqil ishlash, takrorlash va o'z ustida muntazam ishlash imkoniyatini yaratadi.

Ayniqsa, masofaviy ta'lim sharoitida bunday platformalarning ahamiyati yanada ortadi. Ular nafaqat ta'limni davom ettirishga, balki nazorat, baholash va o'qituvchi-o'quvchi o'rtasidagi doimiy aloqani ta'minlashga yordam beradi.

Multimedia vositalarining didaktik ahamiyati. Multimedia vositalari chet tillarni o'qitishda ko'pkanalli idrokni ta'minlaydi. Audio materiallar, video lavhalar, animatsiyalar, rasmlar, diagrammalar va interaktiv taqdimotlar o'quv materialining mazmunini yanada tushunarli va qiziqarli qiladi. Ayniqsa, chet tilini o'rganishda talaffuz, eshitib tushunish, situativ muloqot va madaniy kontekstni o'zlashtirishda multimedia vositalari katta ahamiyatga ega [Harmer, 2007].

Masalan, videolar orqali o'quvchi tilning nafaqat leksik va grammatik tomonlarini, balki nutqning tabiiy sur'ati, intonatsiyasi va pragmatik xususiyatlarini ham kuzatadi. Audio materiallar esa to'g'ri talaffuz va eshitib tushunish malakasini shakllantiradi. Vizual vositalar esa o'quvchining e'tiborini jalb etadi va yangi mavzuni tezroq tushunishga yordam beradi.

Shu jihatdan qaraganda, multimedia vositalari zamonaviy chet til ta'limida yordamchi vosita emas, balki metodik jarayonning muhim komponenti sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy metodlar bilan integratsiya. Raqamli texnologiyalarning haqiqiy samarasi ularni zamonaviy metodik yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish orqali namoyon bo'ladi. Masalan, aralash ta'lim modeli auditoriya mashg'ulotlari bilan onlayn faoliyatni birlashtiradi. Bunday yondashuv o'quvchiga bir vaqtning o'zida ham an'anaviy darsning afzalliklaridan, ham raqamli vositalarning qulayliklaridan foydalanish imkonini beradi [Sharma & Barrett, 2007].

Teskari sinf modeli ham shu nuqtai nazardan samarali usullardan biri sanaladi. Bu yondashuvda o'quvchi yangi mavzu bilan oldindan mustaqil tanishadi, auditoriya vaqti esa muhokama, mashq, tahlil va qo'llashga sarflanadi. Natijada darsning amaliy qismi kuchayadi va o'quvchi faoliyatining mazmuni boyiydi.

Shuningdek, gamifikatsiya elementlari ham til o'rganishda yuqori motivatsion ta'sirga ega. Ball, reyting, bosqich, mukofot va musobaqa elementlari o'quvchilarning darsga qiziqishini oshiradi va ularni muntazam ishlashga undaydi [Richards & Rodgers, 2014].

Raqamli texnologiyalarning psixologik va pedagogik ta'siri. Raqamli vositalar o'quvchilarning psixologik holatiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Rang-barang, interaktiv va multimodal materiallar darsni zerikarli tusdan chiqaradi, motivatsiyani oshiradi va o'quvchini faoliyatga undaydi. Ayniqsa, mustaqil ishlash imkoniyatining ortishi o'quvchida o'ziga ishonch hissini kuchaytiradi. U o'z natijalarini mustaqil kuzata oladi, kamchiliklarini aniqlaydi va ularni tuzatish ustida ishlaydi [Harmer, 2007].

Bundan tashqari, raqamli ta'lim muhitida o'quvchining refleksiv faoliyati ham rivojlanadi. U faqat ma'lumotni qabul qilmaydi, balki o'z o'rganish strategiyalarini ham anglab boradi. Bu esa uzoq muddatli ta'lim samaradorligi uchun muhim omildir.

Afzalliklar va mavjud muammolar

Raqamli texnologiyalarning asosiy afzalliklari qatoriga ta'limning moslashuvchanligi, interaktivligi, individuallashtirilgan yondashuv, tezkor teskari aloqa va nazorat imkoniyatlari kiradi. Bundan tashqari, ular o'quv resurslaridan keng foydalanish, dars jarayonini boyitish va ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi [Chapelle, 2001].

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud. Eng avvalo, internetga bog‘liqlik va texnik qurilmalar bilan ta‘minlanganlik darajasi barcha joyda bir xil emas. Ikkinchidan, barcha o‘qituvchilarda ham raqamli kompetensiya yetarli darajada shakllanmagan. Uchinchidan, ayrim hollarda o‘quvchilar tayyor javoblarga ortiqcha tayanib qolishi yoki diqqatni uzoq saqlab turolmasligi mumkin [Warschauer, 2003].

Demak, raqamli texnologiyalarni joriy etishda faqat texnik ta‘minot emas, balki pedagogik savodxonlik, metodik asoslanganlik va o‘qituvchini tayyorlash masalasi ham muhim hisoblanadi.

Kelajak istiqbollari. Kelajakda chet tillarni o‘qitishda sun‘iy intellekt, adaptiv o‘qitish tizimlari, virtual va kengaytirilgan reallik texnologiyalarining keng joriy etilishi kutilmoqda. Bunday tizimlar o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda topshiriqlarni moslashtirishi, xatolarni tahlil qilishi va shaxsiy tavsiyalar berishi mumkin [Warschauer, 2003, p. xx].

Masalan, virtual muhitda real kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish o‘quvchining amaliy til ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Sun‘iy intellektga asoslangan platformalar esa o‘quvchi nutqini tahlil qilish, yozma ishlarini tekshirish va o‘zlashtirish dinamikasini kuzatishda samarali vosita bo‘lishi mumkin. Bu esa chet til ta‘limining yanada shaxsga yo‘naltirilgan, moslashuvchan va samarali shakliga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy raqamli texnologiyalar chet tillarni o‘qitishda katta didaktik va metodik imkoniyatlarni taqdim etadi. Ular ta‘lim jarayonini faollashtiradi, o‘quvchini mustaqil ishlashga undaydi, interaktiv va multimodal muhit yaratadi hamda o‘qitish samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, onlayn platformalar, multimedia vositalari, aralash ta‘lim va teskari sinf kabi yondashuvlar chet tilini o‘rganish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda [Sharma & Barrett, 2007].

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni samarali joriy etish uchun o‘qituvchilarning raqamli kompetensiyasini rivojlantirish, texnik infratuzilmani yaxshilash va metodik ta‘minotni takomillashtirish zarur. Chunki texnologiya o‘z-o‘zidan emas, balki pedagogik maqsad bilan uyg‘unlashgandagina haqiqiy natija beradi.

Demak, raqamli texnologiyalar bugungi kunda chet tillarni o‘qitishning yordamchi vositasi emas, balki uning mazmuni, shakli va natijasiga ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim metodik omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Richards, J. C., Rodgers, T. S. — *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press, 2014.
2. Harmer, Jeremy — *How to Teach English*. Longman, 2007.
3. Sharma, Pete, Barrett, Barney — *Blended Learning*. Macmillan, 2007.
4. Chapelle, Carol A. — *Computer-Assisted Language Learning*. Cambridge University Press, 2001.
5. Warschauer, Mark — *Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide*. MIT Press, 2003.